

KÁLMÁN PEREGRIN: MINDSZENTY,
TOMEK, BARANKOVICS – ARCVONÁSOK
ÉS FORDULÓPONTOK A KELETI POLITIKA
VILÁGÁBAN. BUDAPEST, SZENT ISTVÁN
TÁRSULAT, 2020, 195. O.

ÖSSZEFOGLALÁS

Kálmán Peregrin legújabb könyvében Mindszenty Józsefről, két kortársáról, Tomek Vince piarista szerzetesről és Barankovics Antal szociáldemokrata politikusról ír naplójegyzeteken és levelezésen keresztül. A könyv további adalékokkal szolgál a korabeli egyháztörténethez, a magyar emigráció helyzetéhez, valamint Mindszenty külföldről való távozásának és érkezésének eseményeihez.

Abstract

In his latest book, Kálmán Peregrin writes about József Mindszenty, his two contemporaries, the Piarist monk Vince Tomek and the social democratic politician Antal Barankovics - through diary notes and correspondence. The book also provides additional additions to the history of the church of the period, the situation of Hungarian emigration, and the events of Mindszenty's departure and arrival from abroad.

Kulcsszavak: Mindszenty József, Tomek Vince, Barankovics Antal, naplójegyzetek

Keywords: József Mindszenty, Vince Tomek, Antal Barankovics, diary notes

Mindszenty József személye, a korszak egyházának története már régóta a hazai és nemzetközi kutatások középpontjában áll. Bizonyítja ezt számos könyv és tanulmány, valamint az azokban felvetett és még megválaszolásra váró kérdések sokasága is. Kálmán Peregrin ezen kérdések közül próbál meg néhányra választ találni.

A szerző már könyve címében leleplezi annak főszereplőit. A rövid, de kellőképpen informatív előszavában tisztázza, hogy a kötet Mindszenty József bíborosról szól és a hercegprímás történelmi helyzetének értékeléséhez kíván új adatokkal szolgálni. Teszi ezt a címben szereplő további két személy: Tomek Vince piarista szerzetes és Barankovics István kereszténydemokrata politikus emlékeire alapozva. Közelebbről Tomek naplója és a szerzetes és politikus

DOI: 10.54231/ETSZEMLE.2021.4.10

között folyó levelezés alapján. A naplók és levelezések elemzése a történelmi események mind pontosabb rekonstruálása érdekében nem előzmény nélküli módszer. Ezért is kerültek Kálmán Peregrin érdeklődésének középpontjába Tomek Vince naplófeljegyzései, amiket már mint a piarista rend legfőbb elöljárója jegyzetelt le Rómában 1949 és 1975 között. A szerző ezeket tekintette át a keletkezési helyükön őrzött levéltárban (Archivio Generale delle Scuole Pie), a Barankovics István és Tomek között váltott – és csak töredékesen fennmaradt – levelezéseikkel együtt. Kálmán Peregrin a könyv alcímében – Arcvonások és fordulópontok a keleti politika világában – szemlélteti azt is, hogy az általa vizsgált dokumentumok olyan információkat is hordoznak, melyek túlmutatnak a Mindszenty-kutatáson. Könyve további értékes adalékkal szolgálhat többek között: a Magyar Kormány és a Vatikán közötti kapcsolatok kutatásához, a két fél tárgyalási stratégiáinak vagy a Vatikán a kommunista rendszerről alkotott képének megértéséhez.

Mindezek annak a szerzetesnek a lejegyzett emlékei nyomán válhattak elemezhetővé, akit a magyar piarista rendtartomány éléről választottak generálissá, a rend legfőbb római elöljárójává. Ebben a minőségében vett részt a II. Vatikáni Zsinaton és lett a Vatikáni Államtitkárság tanácsadója. Többször felkereste a magyar külügyminiszter, de más kommunista vezetők is igyekeztek jó kapcsolatot ápolni vele. Neve felmerült, mint lehetséges magyarországi Szentszéki „követ”, később pedig mint esztergomi érsek. Tomek Vince azonban mindvégig háttérben maradt, és mint szürke eminenciás próbálta segíteni a magyar egyház ügyét. Kapcsolata Mindszentyvel nem volt felhőtlen, a polémia a kommunizmus hosszútávú létezésének megítéléséből fakadt kettejük között. Barankovics István és a bíboros kapcsolata sem tekinthető problémamentesnek. A politikus nagy hibának tartotta, hogy Mindszenty elutasította a szovjetekkel (Vorosilovval) történő kapcsolatfelvételt. Ennek ellenére végig a bíboros megóvására törekedett, és próbált tárgyalni a kommunistákkal az egyház érdekében is. A bíboros letartóztatása után erősödött fel a támadás Barankovics és pártja ellen, majd mikor annak felosztatását és a Vatikán elítélését követelték tőle – rövid kitérővel – New Yorkba emigrált. Eleinte még részt vett a nyilvános emigráns politikai életben, de később – szerzetes barátjához hasonlóan – ő is háttérbe húzódva próbálta segíteni a magyarság ügyét. Rómában azonban a későbbiekben is gyakran megfordult, és ott Mindszenty „legnagyobb szószólójává” vált.

Pro memoárjával kívánt hatást gyakorolni a Vatikánra, azáltal segítve Mindszenty József méltó módon történő külföldre távozásának megvalósítását. Az emlékeztető 1962-ben először szögezte le – mutat rá Kálmán – , hogy a bíboros „budapesti követségről való kihozatala ne humanitárius okból, hanem az egyház szabadságának

tágítása érdekében, és számára is méltányosan – vagyis ne kimenekítési szándékkal – történjen.” (10.). Azonban ekkor – derül ki a levelezésekből – a bíboros sorsa nem volt geopolitikai tényező, mivel mind az amerikai, mind pedig a szovjet fél érdeke az volt, hogy a Magyar Kormány és a Vatikán tárgyalásos úton rendezze nézeteltéréseit. A bíboros ügyére mint „kísérleti terepre” tekintett mindkét nagyhatalom. Minden bizonnyal – és a szerző szerint is – ezek a könyv legértékesebb megállapításai a Mindszenty-kutatás szempontjaiból.

Minezeken túl a kötet további adatokat közöl egyebek mellett a magyar emigráció helyzetéről és információs csatornáikról. A magyarországi püspökök útkereséséről, politikai lehetőségeikről, néhányuknak a II. Vatikáni Zsinaton történő részvételéről. A könyv olvasója pedig, a részletes naplófeljegyzések közlésének köszönhetően, szinte szinte az első sorból szemlélheti Mindszenty József külföldre történő távozásának és érkezésének eseményeit, és érseki széköresedésének körülményeit.

Az öt fejezetre tagolt mű logikus felépítése mellett másik erénye a közérthető és olvasmányos megfogalmazás. A szerző lendületes eleganciával értelmezi az eseményeket és von le messzemenő következtetéseket azokból. A szövegben mindvégig érzékelhető a szerző logikus lényeglátása és az összkép megalkotásának színvonalas interpretálása. Külön értékes része a könyvnek az abban szereplő több mint 180 személy életrajzi adatainak összeállítása, és a róluk ez idáig még nem publikált fényképek gazdag illusztrálása is.

Kálmán Peregrin – aki maga is ferences szerzetes, egyháztörténész – kiváló érzékkel nyúlt Tomek Vince feljegyzett szellemi hagyatékához, és színvonalas módon dolgozta föl azt. Árnyalva ezáltal a témát érintő történeti diskurzust, vagy épp cáfolva a Mindszenty-kutatás egyes korábbi megállapításait. Bátran ajánlható ez a diplomáciai kalandregény mindazoknak, akik szeretnék jobban megismerni e korszak egyház- és politikatörténetét, ugyanakkor a téma kutatói számára is egy megkerülhetetlen alapmű született.

(ism.: Csejnoszki Mihály Kálmán)